

SZŐTS ZOLTÁN OSZKÁR

zoltanszots79@gmail.com

történész, levéltáros (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára)
főszerkesztő (Újkor.hu)

A Nagy Háború alulnézetből

The Great War from below

Völgyesi Zoltán (2016):

Harctértől a hátorszáig. Az első világháború gazdasági és társadalmi hatásai Magyarországon a levéltári források tükrében.

Budapest, Magyar Nemzeti Levéltár – L'Harmattan Kiadó. 243 o.

DOI 10.14232/belv.2018.1.10 <https://doi.org/10.14232/belv.2018.1.10>

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article: Szóts Zoltán Oszkár (2018): A Nagy Háború alulnézetből. *Belvedere Meridionale* 30. évf. 1. sz. 169–171. pp.

ISSN 1419-0222 (print) ISSN 2064-5929 (online, pdf)

(Creative Commons) Nevezd meg! – Így add tovább! 4.0 (CC BY-SA 4.0)

(Creative Commons) Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0)

www.belvedere-meridionale.hu

A kerek évfordulóknak különleges jelentésük van. Hatásukra a nagyközönség figyelme olyan történelmi események felé fordul, amelyek iránt egyébként nem érdeklődik különösebben. Az első világháború kitérésének 100. évfordulója pontosan ilyen hatást gyakorolt. Európa-szerte egymást érték a megemlékezések, konferenciák, sorra nyíltak az új kiállítások, születtek és születnek az új publikációk. Magyarországon is hasonló a helyzet. 2014-ben több témába vágó tudományos konferenciát és szakkiallítást rendeztek, mint az előző huszonöt évben összesen. 2015-re valamelyest csökkent az érdeklődés, de nagyságrendileg még mindig közel járt a 2014-eshez. Természetesen a rendezvényszervezést online és nyomtatott publikációk kísérték, mégpedig

korábban sosem látott mértékben.¹ A 2016-os év számos további megjelenést hozott, közte Völgyesi Zoltán itt ismertetett kötetét is.

A szerző 2014-ben kezdett ezzel a témával foglalkozni. Elmondása szerint ekkor kapta azt a feladatot, hogy irányítsa annak az első világháborús kiállításnak a munkálatait, amellyel a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára a Múzeumok Éjszakájára készült.² A kiállítás után tovább folytatta a munkát, amelynek eredményeit 2017 elején vehettek kezükbe az olvasók. A 243 oldalas, puhakötéses könyvet a Magyar Nemzeti Levéltár és a L'Harmattan Kiadó közösen jelentette meg. A könyv számos fekete-fehér, ámde jó minőségű illusztrációt tartalmaz. A felvételek az MNL OL-ban fellelhető forrásokról készültek, így közreadásuk elsődleges forrásközlésként is felfogható. A kötetnek tulajdonképpen ez az egyik erőssége is: bevezetést nyújt a háború gazdaság- és társadalomtörténetébe, illetve a történeti feldolgozást segítő levéltári forrásokba. Nem véletlenül használom a bevezetés szót, ugyanis valamennyi fejezetet ki lehetne bontani külön nagymonográfiaiként, ha erre a kutatásra lenne megfelelő apparátus.

A könyv négy nagy fejezetből áll, melyek alfejezetekben tárgyalják az odavágó problémákat. Tekintélyes előszó vezet be, és részletes irodalomjegyzékkel záródik. Az első fejezet *Az első világháború* címet kapta, s a szarajevói merénylettől az olasz frontig vázolja fel az eseményeket, külön kitérve a Monarchia hadicéljaira, hadseregére, mozgósítási terveire, a kivételes törvényekre és a háborús lelkesedésre (17–68. o.). A második fejezetben a hadigazdaság kihívásait ismerhetjük meg (69–121. o.), kezdve annak kiépítésével és működésével, folytatva a háborús hiánygazdaság és az ellátási problémák bemutatásával. Vázlatot kapunk a hadiipar és a hadiüzemek működéséről, a hadifém-gyűjtési akciókról, a hadiipari munkásság helyzetéről, a háború finanszírozásáról és a pénzügyekről. A fejezet a hátszín gazdasági helyzetének értékelésével zárul. A szerző így összegezi okfejtését: „Az elhúzó háború terhei és negatív hatásai miatt az évek alatt nélkülöző, háborús szükségintézkedések által felforgatott társadalom egyes rétegei fogékonyvá váltak a bűnbakképzésre és a szélsőséges nézetekre.” (120–121. o.) A harmadik fejezetben a férfiak és nők viszonyának átalakulása áll a középpontban (122–177. o.). Megtudhatjuk, hogyan éltek a katonák a fronton, hogyan szakították szét a családokat a behívók, hogyan váltottak leveleket a családtagok. A kenyérkeresők frontra kerülésével a nőkre is új szerepek vártak: az egyedül maradt anyák családfenntartóvá váltak, ezért tömegesen ki kellett lépniük a munkaerőpiacra. A változás maga után vonta érdekképviseletük erősödését is, ezért a szerző röviden a Feministák Egyesületének tevékenységét is vázolja. A férfiak és nők mesterséges elválasztásának más következménye is volt: a katonák tömegesen fordultak prostituáltakhoz. A nemi betegségek terjedése ellen védekezni kellett, amelyhez a tábori bordélyok rendszerét hozták létre. A fejezet az egyik legbensőségesebb ünnep, a karácsony harctéri ünneplésének felidézésével záródik. A negyedik fejezet a háború társadalmi és szociális hatásait tekinti át (179–235. o.). Megtudhatjuk, hogy milyen szociális intézkedések születtek a háború kárvallottjainak segítésére, hogyan zajlott a hadigondozás. Utóbbi témákban konkrét példákat is megismerhetünk Apponyi Franciska tevékenységén keresztül. A fejezet bemutatja a közhangulat változását, a háborús nyomorból és elégedetlenségből fakadó bűnbakképzést és növekvő zsidóellenességet. Völgyesi Zoltán az alábbi gondolatsorral zárja könyvét: „Magyarország lakossága a háborút úgy vészelte át, hogy közben idegen katonát szinte nem is látott, ugyanis területén nem folytak harcok, leszámítva a Felvidék és Kárpátalja egyes településeit érintő orosz betörést 1914–15-ben, valamint az 1916-os erdélyi román behatolást. A háború vége és ami ebből utána következett, annál sokkalóbb volt, beleértve

¹ A 2014 és 2015 során kiadott első világháborús szakirodalomról bővebben: Szórs 2016.

² Szórs 2017.

az idegen megszállást, majd Trianont. A háború után kirobbant forradalmak, az ország szét-darabolása, a nyersanyaglelőhelyek és piacok elvesztése, valamint a gazdasági elszigeteltség miatt a háború gazdasági utóhatása is tovább érződött, mint a legtöbb országban, ugyanis a gazdasági kényszerintézkedések egy részét még évekig fenn kellett tartani. Csak az 1920-as évek közepére kezdett normalizálódni az élet, a bethleni konszolidáció eredményeként.” (235. o.)

A kötet teljesíti címében és előszavában vállalt célját. Frappánsan összegezi az első világháború gazdasági és társadalmi hatásait, harctértől a háterszágig a levéltári források tükrében. Az előszóban azonban érdemes lenne egy második kiadás esetén bővebb historiográfiai áttekintést adni, kitérve a háború értelmezésével és társadalomtörtével foglalkozó újabb hazai szakirodalomra³, továbbá reflektálni a Hadtörténeti Intézet és Múzeum által 2008 és 2010 között szervezett háterszág-konferenciák előadásaiból készült publikációkra.⁴ A kötet legfőbb haszna, hogy az első világháború társadalmi hatásait jobban megértheti az érdeklődő, ha végigolvassa. Mint már említettem, a mű egyes témáit érdemes lenne külön monográfiákban részletesebben kifejteni, akár a hadigazdaságot, akár a nők társadalmi szerepét, akár a hadigondozottak ellátását külön vizsgálva. Csak bízhatunk benne, hogy az ilyen típusú kutatások tovább folynak, többek közt azoknak a problémafelvetéseknek és forrásoknak a mentén, amelyekkel e könyvben találkozhattunk.

IRODALOMJEGYZÉK

BALÁZS ESZTER (2010): A „sakktáblától” a lövészárkok mikrovilágáig: az első világháború régi és új történeti megközelítései. *Múltunk* 55. évf. 3. sz. 109–131.

HADTÖRTÉNETI (2011): *A Hadtörténeti Múzeum értesítője = Acta Musei Militaris in Hungaria* 12. sz.

PÓK ATTILA (2015): Az első világháború értelmezésének fő tendenciái 100 évvel a szarajevói merénylet után. *Múltunk* 60. évf. 1. sz. 22–41.

POLLMANN FERENC (2015): A Nagy Háború magyarországi historiográfiája. *Múltunk* 60. évf. 1. sz. 93–103.

SZÓTS ZOLTÁN OSZKÁR (2015a): Haupttrichtlinien in der Historiografie des Ersten Weltkrieges in Ungarn. In Fiziker Róbert – Szabó Csaba (ed): *Der Erste Weltkrieg aus ungarischer Sicht*. Az első világháború magyar szemzőgből. Wien, Balassi Intézet. 13–33.

SZÓTS ZOLTÁN OSZKÁR (2015b): Az első világháború értelmezései a magyarországi historiográfiában 1914-től napjainkig. In Barta Róbert – Csizsár Imre: *Vidék és város*. Az első világháború és a magyar vidék. Hajdúnánás Város Polgármesteri Hivatala, Hajdúnánás. 127–144.

SZÓTS ZOLTÁN OSZKÁR (2016): Volt egyszer egy évforduló – válogatás az utóbb két év első világháborús szakirodalmából. *Múltunk* 61. évf. 2. sz. 120–148.

SZÓTS ZOLTÁN OSZKÁR (2017): Mi vagyunk a frontvonalban – interjú Völgyesi Zoltánnal. *Újkor.hu* 2017. 05. 20. <http://ujkor.hu/content/mi-vagyunk-a-frontvonalban-interju-volgyesi-zoltannal> (Letöltés dátuma: 2017. október 29.)

³ BALÁZS 2010.; PÓK 2015.; POLLMANN 2015.; SZÓTS 2015a.; SZÓTS 2015b.

⁴ A háterszág kutatásának fontos állomásai voltak ezek a konferenciák, melyeknek előadásaiból a múzeum értesítőjének 2011. évi száma közölt válogatást. (Lásd HADTÖRTÉNETI 2011.)